

ОСОБЛИВОСТІ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

КОНДРАТОВ Володимир Гарійович - здобувач Донецького юридичного інституту МВС України

DOI:10.32782/LAW.2020.1.18

УДК: 342.9(477)

Проаналізовано досвід країн романо-германської та англо-американської правових систем у сфері кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів.

Акцентовано увагу на тому, що у країнах романо-германської правової сім'ї віддається пріоритет кримінально-правового захисту життя і здоров'я людини перед відносинами у сфері порядку управління або авторитету органів державної влади; кримінально-правовий захист здоров'я працівників правоохоронних органів є узагальненим на підставі правового статусу потерпілого; в окремих випадках близькі особи потерпілих не забезпечені належним кримінально-правовим захистом; відсутня диференціація кримінальної відповідальності за насильство стосовно співробітника правоохоронного органу тощо.

Відмічається, що у в американському кримінальному праві немає окремого складу злочину про погрозу або насильство за критерієм належності потерпілого до службовців правоохоронних органів. Закріплюється узагальнена законодавча конструкція кримінально-правового захисту публічних службовців, у категорію яких входять також і правоохоронці, враховуючи юридичну природу їх служби.

Констатовано, що дослідження можливостей запозичення зарубіжних правових зразків з метою оптимізації українського законодавства про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів виявило як перспективні положення відповідних нор-

мативно-правих актів, так і низку переваг вітчизняного КК. Окреслено відповідні напрями подальших досліджень щодо впровадження професивних підходів до процесу вдосконалення кримінально-правової конструкції складу злочину, ознаки якого закріплені в ст. 345 КК України.

Ключові слова: кримінально-правовий захист, зарубіжний досвід, компаративістика, працівник, правоохоронний орган.

Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності є невід'ємним елементом організації ефективної системи протидії злочинності в цілому. У зв'язку з цим удосконалення кримінально-правових норм про відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів є одним з найбільш актуальних завдань сучасної науки і практики.

Зазначена проблематика тією чи іншою мірою знайшла своє висвітлення в роботах таких учених, як С.М. Алфьоров, О.М. Бандурка, А.В. Бойко, І.М. Залялова, В.І. Осадчий, В.В. Притула, А.В. Савченко, В.В. Сташис. Визнаючи значний внесок зазначених учених у розробку різних питань кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу, варто відзначити недостатній рівень розробленості компаративістського аспекту зазначеного питання. Водночас, порівняльно-правовий метод є одним з ключових у кримінально-правових дослідженнях. Його використання дає змогу враховувати

кращі зарубіжні правові зразки в процесі реформування вітчизняного законодавства [1, с. 7-8]. Зазначені обставини в сукупності зумовлюють актуальність теми цієї статті.

Метою статті є аналіз особливостей зарубіжного досвіду кримінально-правової охорони працівників правоохоронних органів.

Насамперед нас цікавить досвід країн романо-германської правової сім'ї. Варто відзначити, що найбільш захищеними в кримінально-правовому контексті є правоохоронці Франції. Звертає на себе увагу та обставина, що норми про кримінальну відповідальність за замах на життя і здоров'я співробітників правоохоронних органів перебувають у розділі I глави II параграфу II «Про посягання на особистість людини» Кримінального кодексу Франції. Так, ч. 4 ст. 222-8 КК Франції передбачає кримінальну відповідальність за катування, жорстокі дії та інші насильницькі дії щодо магістрату, присяжного засідателя, адвоката, публічного службовця, представника закону, уповноваженого міністром юстиції (нотаріус, представник суду та ін.), військовослужбовця жандармерії, службовця національної поліції, митниці, пенітенціарної адміністрації або будь-якої іншої особи, яка наділена публічною владою, або особи, на яку покладено будь-який обов'язок щодо публічної служби, за виконання або у зв'язку з виконанням цих функцій, якщо статус потерпілого є очевидним для винного [2, с. 287]. З наведеного тексту статті можна зробити кілька висновків.

По-перше, французькі парламентарі віддають пріоритет кримінально-правовому захисту життя і здоров'я людини перед відносинами у сфері порядку управління або авторитету органів державної влади, незважаючи на публічний правовий статус потерпілого (зокрема й статус співробітника правоохоронного органу).

По-друге, кримінально-правовий захист здоров'я представників влади та інших осіб, які виконують публічні функції за КК Франції, є узагальненим на підставі правового статусу потерпілого в межах зазначеної групи.

По-третє, серед імовірних потерпілих не виділені близькі особи (або ж родичі) пра-

цівника правоохоронного органу та інші категорії потерпілих.

По-четверте, як недолік варто розглядати відсутність диференціації кримінальної відповідальності залежно від тяжкості насильства, що застосовується до співробітника правоохоронного органу, що не сприяє її індивідуалізації. Хоча за вчинення цього злочину французьким законодавцем визначені досить широкі межі відносно визначеної санкції, а саме: особа, яка визнана судом винною у вчиненні вказаного злочину, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі на строк від 15 до 30 років [2, с. 288].

По-п'яте, законодавець Франції закріплює особливості суб'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, серед яких доцільно звернути увагу на мотив і мету, які пов'язують з реакцією на виконання потерпілим службових функцій, а також на особливості інтелектуального складника умислу – усвідомлення винним спеціального правового статусу потерпілого.

Варто також окремо розглянути досвід Німеччини. Інша картина правової регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів розкривається під час аналізу КК Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН). Так, відповідно до параграфу 113, який розміщений у розділі VI, злочинною визнається протидія, яка чиниться посадовій особі або військовослужбовцеві, який призначений виконувати закони, правові приписи, вироки, рішення суду або розпорядження, за здійснення ним таких службових дій шляхом насильства або погрози застосування насильства, або напад за цих обставин на нього 3, с. 173]. Відповідно до параграфу 114 до службової дії посадової особи за змістом пункту 113 прирівнюються дії з виконання рішень осіб, які мають права і обов'язки службовців поліції або допоміжних чиновників прокуратури, які не є посадовими особами [3, с. 174]. Відразу ж звернемо увагу на те, що КК ФРН не містить норму, яка б прямо відповідала змісту ст. 345 КК України, тобто передбачала б кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу. Як можна переконаватися, зло-

чинними визнаються дії, вчинені як протидія працівникові правоохоронного органу (посадовій особі, військовослужбовцю, поліцейському й іншим особам, передбаченим у параграфах 113, 114 КК ФРН) безпосередньо за виконання ним службових обов'язків. Зазначеній конструкції більшою мірою відповідає ст. 342 КК України.

Разом з тим, варто звернути увагу на положення п. 4 параграфу 113 КК ФРН, згідно з яким пом'якшуючою кримінальну відповідальність обставиною є помилка винного, яка полягає в неправильній оцінці дій правоохоронця як неправомірних за умови, що винний міг уникнути помилки [3, с. 174-175]. У зв'язку з наведеним положенням КК ФРН вважаємо за доцільне досліджувати й питання про особливості правової регламентації і кваліфікації діянь винного з приводу загрози або насильства щодо співробітника правоохоронного органу, скоєних за наявності добросовісної помилки, тобто якщо особа не мала можливості уникнути помилки в оцінюванні службової діяльності правоохоронця як неправомірної.

Щодо досвіду англо-американських країн, то необхідно відзначити певні відмінності в правовій регламентації кримінальної відповідальності за погрозу або насильство щодо співробітника, які простежуються в США, Великобританії, Австралії, Аргентині тощо. Джерела права в зазначених країнах досить різноманітні як за формою (зокрема, традиційно істотну роль відіграє судовий прецедент), так і за юридичною силою, що ще більшою мірою диференціює наявні підходи.

Так, згідно з п. «В» ч. 1 ст. 240.2 Примірного кримінального кодексу США – «Загрози або інші способи недозволеного впливу у зв'язку з питаннями, які мають офіційне, політичне значення» – злочинною визнається загроза заподіяння шкоди будь-якій посадовій особі з метою вплинути на її рішення, думки, рекомендації, голосування або здійснення нею в іншій формі належного права на розсуд у судовому або адміністративному провадженні [4]. Крім того, за ст. 240.4 зазначеного нормативно-правового акту – «Помста за вчинену в минулому дію за посадою» – кримінально караним визна-

ється заподіяння іншій особі шкоди шляхом вчинення будь-якого незаконного впливу у вигляді помсти за будь-які законно вчинені в минулому цією особою як публічним службовцем дії [9]. У цілому кримінальні кодекси більшості штатів США дублюють ці положення в найбільш узагальненому вигляді без додаткового опису характеру загроз і насильства, тяжкості останнього, характеристики потерпілого, що дає змогу використовувати наведені норми як універсальні моделі кримінально-правової охорони співробітників правоохоронних органів від погроз і насильства у зв'язку з їхньою службовою діяльністю.

Отже, в американському кримінальному праві немає окремого складу злочину про погрозу або насильство за критерієм належності потерпілого до службовців правоохоронних органів. Закріплюється узагальнена законодавча конструкція кримінально-правового захисту публічних службовців, у категорію яких входять також і правоохоронці, враховуючи юридичну природу їх служби. Причому ч. 1 ст. 240.2 Примірного кримінального кодексу США більшою мірою стосується втручання в діяльність працівника правоохоронного органу, судового експерта, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця або втручання в діяльність державного діяча; п. 240.4 – погрози або насильства щодо працівника правоохоронного органу, державного або громадського діяча. В Америці не виділяється погроза насильством, вчинена за мотивами помсти за минулу службову діяльність потерпілого. Зазначається виключно фактичне насильство. З одного боку, такий підхід обґрунтовується бажаннями законодавця попередити настання суспільно небезпечних наслідків шляхом перенесення моменту закінчення злочину на більш ранню стадію й формуванням усіченого складу злочину, а з іншого – виявляється обмеженість кримінально-правового захисту щодо випадків погроз із метою помсти, а не з метою вплинути на його рішення, поведінку.

Помітною також є і відсутність у відповідних складах злочинів вказівки на близьких правоохоронцю (іншого публічного службовця) осіб як на потерпілих, а також і

суспільно небезпечних дій щодо власності в контексті помсти за службову діяльність.

Таким чином, дослідження можливостей запозичення зарубіжних правових зразків з метою оптимізації українського законодавства про кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо працівників правоохоронних органів виявило як перспективні положення відповідних нормативно-правих актів, так і низку переваг вітчизняного КК. Окреслено відповідні напрями подальших досліджень щодо впровадження прогресивних підходів до процесу вдосконалення кримінально-правової конструкції складу злочину, ознаки якого закріплені в ст. 345 КК України.

Література

1. Назимко Є.С. Міжнародні та європейські стандарти застосування покарання до неповнолітніх: науковий нарис; за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Литвинова. К. ВД «Дакор», 2015. 76 с.
2. Саидов А. Х. Сравнительное правоведение. М.: НОРМА, 2006. 519 с.
3. Орлов Ю. В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів і їх проєктів: науково-методичне забезпечення. Монографія. Сімферополь: КРП, 2010. 266 с.
4. Самотієвич В. О. Кримінологічна характеристика особистості працівників ОВС України, які вчинили злочин: Дис....канд. юрид. наук: 12.00.08. Х.: ХНУВС, 2012. 243 с.

SUMMARY

The experience of the countries of the Romano-German and Anglo-American legal systems in the field of criminal law protection of law enforcement officers is analyzed.

The attention is focused on the fact that in the countries of the Romano-German legal family: priority is given to the criminal legal protection of human life and health, and not to relations in the sphere of governance or authority of state authorities; the criminal legal protection of the health of law enforcement officials is generalized on the basis of the legal status of the victim; in some cases, the relatives of the victims are not provided with adequate criminal law protection; there is no differentiation of criminal liability for violence against a law enforcement officer, etc.

It is noted that in American criminal law there is no separate corpus delicti or threat of violence according to the criterion of the attitude of the victim to law enforcement officials. The generalized legislative structure of the criminal legal protection of public servants is consolidated, the category of which also includes law enforcement officers, given the legal nature of their service.

It was stated that studies of the possibilities of borrowing foreign legal samples in order to optimize Ukrainian legislation on criminal liability for threats or violence against law enforcement officers revealed both promising provisions of the relevant regulatory legal acts and a number of advantages of the Criminal Code of Ukraine. The relevant areas of further research on the introduction of progressive approaches to the process of improving the criminal law structure of the crime, the signs of which are enshrined in Art. 345 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal defense, foreign experience, comparative studies, employee, law enforcement agency.